

JOLANTA BUCIŃSKA

KONCEPCJE
REGULACJI SPOŁECZNYCH PRAW CZŁOWIEKA
W NAJNOWSZYCH KONSTITUCJACH
PAŃSTW EUROPEJSKICH

I.

Na podstawie aktów prawnych wydawanych przez instytucje i organizacje o zasięgu międzynarodowym oraz regionalnym został ustalony w miarę jednolity standard dotyczący treści i ochrony praw i wolności człowieka. Skuteczności jego stosowania sprzyja fakt przystępowania do niego coraz większej liczby państw, które zobowiązują się dostosowywać prawo krajowe do wymogów międzynarodowych. Oddziaływanie porządku międzynarodowego na porządek krajowy wynika także z obiektywnej natury porządku międzynarodowego. Zobowiązania z zakresu praw człowieka nie mają charakteru międzypaństwowego, lecz zmierzają do ukształtowania pozycji prawnej jednostki w porządku krajowym¹. Jednak przyjęte zobowiązania dotyczą postanowień, które z natury rzeczy nie poruszają kwestii szczegółowych, a mają charakter ogólny, kierunkowy. Konkretyzacja zarówno treści, jak i poszczególnych rozwiązań co do sposobu ochrony praw człowieka zostaje powierzona państwu, tj. jego organom ustawodawczym. Jednak rola państwa w dziedzinie praw człowieka zostaje określona nie tylko w przypadku jego przystąpienia do traktatów międzynarodowych, kiedy staje się podmiotem zobowiązanym

---

Dr JOLANTA BUCIŃSKA – adiunkt Instytutu Administracji, Samorządu i Prawa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach; adres do korespondencji: ul. Bema 1, 08-110 Siedlce.

¹ Zob. A. D r z e m c z e w s k i, *European Human Rights Convention in Domestic Law. A Comparative Study*, Oxford 1983, s. 22 n.

do działania w kierunku ochrony zawartych w nich praw i wolności. Państwo ma również uprawnienie do stawiania wymogów jednostkom i grupom społecznym we wnoszeniu wkładu w dobro wspólne. Z tego względu nie powinno ono pozostawać biernym obserwatorem rozwijających się stosunków społecznych. W sferze swojego zainteresowania i oddziaływania powinno umieścić szeroko pojętą problematykę społeczną i dać temu wyraz w wewnętrznym porządku prawnym, wyrażonym przede wszystkim w ustawie zasadniczej. Pominięcie w konstytucji sformułowania podstawowych praw społecznych jednostki świadczy o marginalnym znaczeniu, jakie nadaje państwo kwestii uznania i realizacji tych praw². Jest to sprzeczne z dążeniem do ujmowania współczesnych problemów społecznych i kształtowania ich pozycji w treści konstytucji.

Określając charakter i rolę państwa i jego organów oraz prawa przysługujące jednostce, konstytucja – jako akt najwyższej rangi – kształtuje status jednostki. Umieszczenie społecznych praw człowieka w konstytucji określa i precyzuje ich treści oraz nadaje im cech trwałości. Odzwierciedla akceptowany przez prawodawcę system filozoficzny czy ideologiczny. Wskazuje także na przyjęte cele i wartości w płaszczyźnie polityki społecznej państwa. Zamieszczenie tego rodzaju postanowień w najwyższym akcie normatywnym, jakim jest konstytucja, wpływa również na kształt sytuacji prawno-politycznej kraju, gdyż wyznacza zakres dozwolonej działalności państwa oraz obszar, w którym państwo czuje się zobowiązane respektować prawa przysługujące jednostce. Potwierdzenie praw człowieka w konstytucji wzmacnia ich ochronę poprzez możliwość wystąpienia przez podmiot indywidualny, w przypadku ewentualnego naruszenia jego praw, z roszczeniem wobec państwa.

Taki skutek niektóre obowiązujące konstytucje przypisują jedynie prawom obywatelskim i politycznym. Kwestie społeczne regulowane są w coraz szerszym zakresie w postaci praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, natomiast nadaje im się najczęściej walor programowy, a nie charakter praw podmiotowych. Pogląd o niewiążącym charakterze tych praw pozostaje jednak w sprzeczności z charakterem normatywnym konstytucji jako całości oraz zasadą jej bezpośredniego obowiązywania. Społeczne i ekonomiczne przepisy konstytucji, formułowane jako cele państwa, nakazują bezpośrednio lub w sposób dorozumiany, urzeczywistnianie zawartych w nich dążeń i zadań. Ich uznaniowy charakter nie przeszkadza w odczytaniu istotnych treści. Jeżeli

---

² Wskazuje na to m.in. Z. S a l w a, *Praca oraz prawa socjalne w przyszłej konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1990, nr 9, s. 14.

działanie władzy publicznej nie odpowiada, bez uzasadnionego powodu, treści celu, można uznać je w określonym trybie za niezgodne z ustawą zasadniczą³.

O ile prawa osobiste i polityczne wymagają określenia ich granic oraz powstrzymania się od ingerencji w wyznaczony obszar, o tyle realizacja praw społecznych wymaga podjęcia przez państwo określonych pozytywnych działań. Wykonywanie tych działań często uzależnione jest od sytuacji społecznej i ekonomicznej danego kraju, stąd wynika obawa przed formułowaniem pewnych praw społecznych (np. prawa do pracy) jako praw podmiotowych. Nie ulega jednak wątpliwości, że konstruowanie konstytucyjnego katalogu praw społecznych istotnie wpływa na wytyczanie kierunków polityki społecznej sprecyzowanej w ustawodawstwie niższego rządu. Szczególne znaczenie konstytucji jako pewnego wzorca dla ustawodawstwa zwykłego uzasadnia zwrócenie uwagi na te właśnie akty. Dlatego zakres i stopień szczegółowości katalogu konstytucyjnych praw społecznych będzie dalszym przedmiotem zainteresowania.

Prezentowane niżej akty konstytucyjne są przykładami w swoim rodzaju, ze względu na obecność problematyki praw społecznych, ich zakres i przyjęty sposób ochrony oraz określenie zadań państwa w tym obszarze. Celem niniejszej publikacji nie jest zatem prezentacja katalogów społecznych praw człowieka ujętych we wszystkich konstytucjach państwach europejskich, ale jedynie przedstawienie pewnych charakterystycznych sposobów ich ujęcia. Zastosowanie takiego kryterium uzasadnia wybór poniżej omawianych aktów konstytucyjnych.

II.

W konstytucjach powstałych w ostatnich kilkunastu latach można zauważyć tendencję do „realistycznego” ujmowania praw społecznych w konstytucji, to znaczy jako zadań publicznych, których podjęcie jest konstytucyjnym obowiązkiem władz. Natomiast z przepisów tych nie mogą być bezpośrednio wywodzone roszczenia o świadczenia ze strony państwa. Rozwiązanie takie

---

³ Pogląd taki rozwija się w niemieckiej nauce prawa konstytucyjnego. Szerzej na temat normatywnego pojmowania konstytucji zob. K. C o m p l a k, *Konstytucyjne postanowienia programowe czy normy o celach państwa?*, [w:] *Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje*, red. L. Garlicki, A. Szmyt, Warszawa 2003, s. 46-61.

ma zabezpieczyć przed sytuacją, w której obywatel będzie mógł wyegzekwować konstytucyjnie zagwarantowane prawa, lecz nie będzie ku temu materialnych przesłanek. Możliwość taka może niekiedy istnieć na podstawie innych przepisów konstytucyjnych, ujętych jako prawa podstawowe i określanych jako bezpośrednio stosowalne. Za przykład może służyć Konstytucja Szwajcarii z 1998 roku, państwa, które wniosło duży wkład w rozwój prawa konstytucyjnego. Mowa jest tu o „prawach fundamentalnych”, w których mieszczą się: prawo do pomocy w trudnych sytuacjach, prawo do nauczania podstawowego i prawo do bezpłatnej pomocy prawnej. Pozostałe kwestie społeczne ujęte zostały jako „cele socjalne państwa” i nie nadaje im się statusu praw, służących za podstawę roszczeń indywidualnych. Należą do nich przede wszystkim: zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego, ochrona zdrowia, ochrona rodziny, możliwość osiągania godziwych warunków życia z pracy wykonywanej we właściwych warunkach, możliwość uzyskania odpowiedniego mieszkania i utrzymania go, możliwość kształcenia się i doksztalcania. Problematyka z tego zakresu została rozszerzona w innych konstytucyjnych przepisach regulujących podział zadań między federacją a kantonami, którym towarzyszą liczne gwarancje ich realizacji. Podobnie ujmuje dziedzinę społeczną Konstytucja jednego z landów niemieckich Saksonii-Anhalt – jako „gwarancje instytucjonalne” oraz jako „cele państwa”, nie używając w ogóle terminu praw społecznych.

Z kolei jedna z nowszych konstytucji, Konstytucja Finlandii z 1999 roku, nie posługuje się określeniami „zadań”, „celów” czy „norm programowych”⁴. Mówi się w niej wprost o podstawowych prawach i wolnościach, bez wyodrębniania jednak osobnej grupy praw społecznych. Regulacja prawna społecznych potrzeb obywateli przedstawia się skromnie i zawiera się w gwarancji wolności każdego do tworzenia związków zawodowych i organizacji, mających na celu dbanie o jego interesy, gwarancji prawa własności z możliwością wywłaszczenia na cele publiczne i za pełną rekompensatą, w prawie do bezpłatnego zdobywania wykształcenia na poziomie podstawowym i gwarancji jednakowych warunków do korzystania z innych możliwości edukacyjnych, w zależności od swoich zdolności i szczególnych potrzeb oraz warunków do rozwijania się bez względu na trudności ekonomiczne. Gwarantuje się uprawianie nauki, sztuki, a także zdobywanie wyższego wykształcenia. W stosunku do prawa do pracy Konstytucja mówi lakonicznie o „prawie do

---

⁴ S. S a g a n, V. S a r z h a n o v a, *Konstytucja Finlandii*, Rzeszów 2003.

podjęcia w celach zarobkowych działalności gospodarczej bądź innego zajęcia według własnego wyboru” oraz zakazie zwalniania z pracy bez prawnie uzasadnionego powodu. W ten sposób unika się formułowania podmiotowego prawa do pracy. Brak jest również postanowień odnoszących się do zakazu pracy przymusowej. Ustala także obowiązki władz publicznych w tym obszarze, wskazując na ich odpowiedzialność za ochronę pracownika, promowanie zatrudnienia i pracy, zmierzające do zagwarantowania każdemu prawa do pracy. Odnosi się także do kwestii opieki społecznej, formułując prawo do otrzymywania niezbędnych zasiłków i opieki dla osób nie mogących zdobyć środków potrzebnych do godnego życia, w przypadku braku zatrudnienia, choroby, niezdolności do pracy, podeszłego wieku, w chwili narodzin dziecka lub w razie utraty opiekuna. W postaci gwarancji uregulowana została opieka socjalna, zdrowotna i medyczna oraz promocja zdrowia.

Organy władzy publicznej „wspomagają rodziny i inne instytucje odpowiedzialne za opiekę nad dziećmi”, a także „wspomagają każdego w korzystaniu z jego prawa do mieszkania oraz możliwości posiadania własnego mieszkania. W dziedzinie ochrony środowiska w pierwszym rzędzie podkreśla się „odpowiedzialność za przyrodę, [...] środowisko i dziedzictwo narodowe”, a dopiero potem władze publiczne zobowiązują się „dołożyć wszelkich starań, aby zagwarantować każdemu prawo do zdrowego środowiska i możliwość wpływania na decyzje dotyczące środowiska, w którym żyje”.

III.

Interesująco przedstawia się również ujęcie problematyki społecznej w konstytucjach państw postsocjalistycznych. W okresie istnienia jeszcze państw socjalistycznych konstytucyjne katalogi praw społecznych były najczęściej szeroko rozbudowane, przy jednoczesnym marginalnym traktowaniu praw oraz wolności obywatelskich i politycznych (prawa wolnościowe). Wynikało to ze wzajemnego przeciwstawiania sobie obu grup praw, powodowanego konfrontacją ideologiczno-polityczną między państwami o ustroju kapitalistycznym i socjalistycznym. Wraz z przemianami społeczno-gospodarczymi wewnątrz państw byłego bloku wschodniego zmianom podlegały również przepisy konstytucyjne. Dokonywane były w postaci nowelizacji czy też w drodze uchwalania nowych ustaw zasadniczych. Rozbudowa katalogu praw człowieka dotyczyła głównie praw wolnościowych. Jednakże z uwagi na dotychczasowy charakter ideologicznego manifestu, jaki przybierały katalogi

praw odnoszących się do materii społecznej, zaistniała potrzeba nowego ujęcia również tej grupy praw. Zadanie to było o tyle ułatwione, iż istniały już dokumenty międzynarodowe normujące problematykę społeczną, mogące służyć za wzorzec regulacji praw społecznych. W szczególności za taki można uznać rozwiązania przyjęte w Paktach Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, czy też w obowiązującej na gruncie regionalnym Europejskiej Karcie Społecznej. Zauważyć jednak trzeba, że przepisy nowych lub też znowelizowanych konstytucji państw postsocjalistycznych nie odwzorowują w całości rozwiązań uznanych i utrwalonych w aktach międzynarodowych, a niekiedy występują w wersji bardzo okrojonej.

Analizując katalogi praw społecznych w rzeczonych konstytucjach, można wskazać dwa kierunki zmian, jakie się w nich dokonywały w tym zakresie. Z jednej strony dołączano nowe prawa dotyczące przede wszystkim zrzeszania się w związki zawodowe oraz praw związkowych, w tym prawa do strajku. Z drugiej zaś strony niekiedy negowano celowość zamieszczenia w katalogu praw konstytucyjnych również praw społecznych. Wśród argumentów przemawiających przeciwko regulacji problematyki społecznej w konstytucji przywoływano stwierdzenie, iż samo zapisywanie praw społecznych nie stwarza gwarancji ich realizacji. Podnosi się również zarzut, iż urzeczywistnianie praw społecznych zależy od kondycji ekonomicznej państwa. Należy zatem umieszczać tylko te prawa, których realizacji państwo jest w stanie zapewnić, a w przypadkach naruszeń można dochodzić na drodze sądowej⁵. W prezentowanym ujęciu zagadnienie praw społecznych zalicza się do sfery zadań i obowiązków państwa. Taka formuła wyznacza państwu zakres jego obowiązków wobec jednostki, nie kreuje natomiast prawa jednostki. Stąd tendencja do określania w konstytucji tylko takich powinności państwa, na zapewnienie których pozwala wydolność gospodarcza i organizacyjna państwa. Należy jednak przypomnieć, że obecność praw społecznych w konstytucjach państw demokratycznych, dysponujących sądownictwem konstytucyjnym, wpływa co najmniej na proces stanowienia i wykładni prawa. Ujęcie społecznych praw człowieka w konstytucji nie jest również obojętne dla kształtowania się i rozwoju polityki społecznej państwa.

---

⁵ Por. J. C i e m n i e w s k i, *Konstytucja państwa socjalnego czy konstytucja państwa liberalnego?*, [w:] *Prawo w okresie przemian ustrojowych w Polsce. Z badań Instytutu Nauk Prawnych PAN*, Warszawa 1995, s. 68 n.

Wśród nowych konstytucji państw postsocjalistycznych można wyróżnić akty o szerokim katalogu praw społecznych (konstytucje Białorusi⁶, Bułgarii⁷, Rumunii⁸, Słowacji⁹ czy Ukrainy¹⁰), jak również niezwykle skromne regulacje tej problematyki (konstytucje Czech¹¹, Słowenii¹² i Węgier¹³) lub też potraktowane marginalnie (konstytucje Estonii¹⁴, Litwy¹⁵ i Łotwy¹⁶).

Należy zauważyć, że konstytucje należące do trzeciej grupy najczęściej zawierają bardzo lakonicznie ujęte prawa społeczne, którym nie towarzyszą żadne inne środki ochrony. Nie wskazuje się instrumentów, za pomocą których można zapewnić realizację uznanych już praw. Gwarantuje się prawo własności i dziedziczenia, wolność działalności gospodarczej, prawo do nauki, ochrony zdrowia, opieki i zabezpieczenia społecznego, uznaje się także prawo do ochrony środowiska. O wiele rzadziej pojawia się prawo do pracy i najczęściej występuje w formie wolności wyboru zawodu, zatrudnienia i miejsca pracy. Wymienia się również prawa i wolności związkowe, głównie prawo do strajku i prowadzenia negocjacji zbiorowych.

Cechą wspólną dla większości aktów ze wszystkich trzech grup jest poszerzenie katalogu praw konstytucyjnych o prawo do ochrony środowiska natu-

---

⁶ Konstytucja Białorusi, przyjęta 15 marca 1994 roku; <http://confinder.richmond.edu> (10.11.2010 r.).

⁷ Konstytucja Bułgarii, uchwalona 12 lipca 1991 roku; <http://confinder.richmond.edu> (10.11.1020 r.).

⁸ Konstytucja Rumunii, przyjęta 8 grudnia 1992 roku; <http://confinder.richmond.edu> (10.11.2010 r.).

⁹ Konstytucja Słowacji, przyjęta 1 września 1992 roku, [w:] *Konstytucja Republiki Słowackiej*, Warszawa 1993.

¹⁰ Konstytucja Ukrainy, przyjęta 28 czerwca 1996 roku; <http://confinder.richmond.edu> (10.11.2010 r.).

¹¹ Konstytucja Czech, przyjęta 16 grudnia 1992 roku; <http://confinder.richmond.edu> (10.11.2010 r.).

¹² Konstytucja Słowenii, przyjęta 25 lipca 2000 roku, „Official Gazette of the Republic of Slovenia”, No 66(2000).

¹³ Konstytucja Węgier, przyjęta 20 sierpnia 1949 roku, nowelizowana, [w:] *Konstytucja Republiki Węgierskiej*, Warszawa 1992.

¹⁴ Konstytucja Estonii, przyjęta 28 czerwca 1992 roku; <http://confinder.richmond.edu> (10.11.2010).

¹⁵ Konstytucja Litwy, przyjęta 25 października 1992 roku; <http://confinder.richmond.edu> (10.11.2010 r.).

¹⁶ Konstytucja Łotwy, przyjęta 15 lutego 1922 roku, nowelizowana; <http://confinder.richmond.edu> (10.11.2010 r.).

ralnego¹⁷. Uznaje się prawo każdego do życia w czystym ekologicznie środowisku. W wersji bardziej rozbudowanej z prawem tym sprzężony został obowiązek każdego do ochrony i polepszania stanu środowiska. Formułowane są również obowiązki państwa na rzecz ochrony środowiska, do których należy troska o oszczędne korzystanie z zasobów naturalnych, zachowanie ekologicznej równowagi i efektywną opiekę nad środowiskiem (Rumunia, Bułgaria, Słowacja). Niekiedy dodaje się również prawo do informacji o stanie środowiska (Słowacja). Podmiotem prawa do ochrony środowiska czyni się najczęściej jednostkę, wyjątkowo jest nim obywatel (Bułgaria).

Powszechnie uznawanym prawem jest prawo własności (czasem wymieniane jest prawo do własności) wraz z prawem dziedziczenia, najczęściej zaliczane do podstawowych praw i wolności człowieka. Dopuszcza się stosowanie instytucji wyłączenia, dla dobra wspólnego i za słusznym odszkodowaniem. Szczegółowe warunki odszkodowania określa Konstytucja Rumunii. Często rozróżnia się własność prywatną i własność państwową. Czynią to wyraźnie Konstytucja Bułgarii, Litwy, Łotwy, Rumunii i Węgier. Szczególnym rodzajem własności jest własność intelektualna, będąca pod ochroną państwa, o której wspomina się w Konstytucji Estonii. Można również spotkać się ze stwierdzeniem, że własność zobowiązuje, tzn. nie może być użytkowana niewłaściwie, ograniczając prawa innych, ze szkodą dla ludzkiego zdrowia, przyrody, środowiska naturalnego, pomników kultury, nie może również przekraczać granic wyznaczonych prawem (np. Słowacja). Niektóre konstytucje zawierają ograniczenia prawa własności, dotyczące pewnego kręgu osób lub pewnego rodzaju przedmiotu własności. Wyklucza się bądź ogranicza możliwość nabywania na własność ziemi przez cudzoziemców (Estonia, Litwa, Łotwa i Rumunia). Obok tego ograniczenia występuje również ograniczenie co do nabywania ziemi i jej wnętrza, gór, lasów, wybrzeża morskiego, wykopalisk archeologicznych i innych pomników kultury, które mogą stanowić wyłącznie własność państwową (Bułgaria, Słowacja i Litwa). Niekiedy ustanawia się również państwowy monopol nad transportem kolejowym, państwową pocztą i telekomunikacją, wykorzystywaniem energii nuklearnej, produkcją amunicji, radioaktywnych lub silnie toksycznych substancji (Bułgaria). Zapisowi na temat prawa własności często towarzyszy gwarancja wolności działalności gospodarczej.

---

¹⁷ Zapisu takiego nie zawiera Konstytucja Estonii.

Istotne dla tematu społecznych praw człowieka jest prawo do pracy. W takim ujęciu występuje ono jedynie w konstytucjach Białorusi, Bułgarii, Słowacji, Ukrainy i Węgier. W większości przypadków mówi się o wolności pracy. Swoboda pracy dotyczy głównie wyboru rodzaju aktywności zawodowej, miejsca wykonywania pracy. Często dodaje się prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, prawo do wynagrodzenia zapewniającego godne warunki życia, gwarantuje się ochronę przed ograniczaniem i dyskryminacją w miejscu pracy, bezpieczeństwo i ochronę zdrowia w miejscu pracy. W niektórych konstytucjach gwarantuje się również minimum płacy (Bułgaria) oraz określa maksymalny tygodniowy czas pracy (Rumunia). Rzadziej wspomina się o prawie do wypoczynku i płatnych urlopach (Bułgaria, Słowacja i Rumunia). Powszechny natomiast jest w omawianych konstytucjach zakaz pracy przymusowej. Podobnie powszechnie obecne jest prawo do zrzeszania się w związki zawodowe i prawo do strajku dla ochrony zawodowych, ekonomicznych i społecznych interesów pracowników. W przypadku bardziej rozbudowanego katalogu praw społecznych dodaje się również związkowe prawo do prowadzenia negocjacji i uzgodnień zbiorowych.

Niemal wszędzie obecne jest również prawo do zabezpieczenia społecznego, choć różnie jest ono w szczegółach formułowane. Najczęściej dotyczy ono przypadku bezrobocia, choroby i starości. Niekiedy dodaje się prawo do pomocy społecznej, prawo do emerytury, płatnych urlopów macierzyńskich (Rumunia).

Z tematem zabezpieczeń społecznych wiąże się niekiedy obowiązek państwa do zapewnienia opieki medycznej. Najczęściej prawo do ochrony zdrowia jest ujęte osobno i wiąże się z nim obowiązek państwa do organizowania opieki medycznej finansowanej ze środków publicznych (Bułgaria, Litwa, Łotwa, Słowacja, Słowenia).

Nie mniej często w konstytucjach ujmuje się prawo do nauki. Oznacza ono przede wszystkim prawo do zdobywania wykształcenia, choć niekiedy również do nauczania, jak w przypadku Konstytucji Litwy. Prawo do wykształcenia najczęściej jest obowiązkowe i bezpłatne na poziomie podstawowym, choć konstytucje Bułgarii, Słowacji i Rumunii rozszerzają zasadę nieodpłatności nauczania również do poziomu szkół średnich. Kwestią wielokrotnie przemilczaną w konstytucjach postsocjalistycznych jest problem odpłatności szkół wyższych. Do wyjątków należą unormowania konstytucji litewskiej, w której uznaje się, iż nauka w publicznych szkołach wyższych jest wolna od opłat. W większości przypadków natomiast podkreśla się zasadę autonomii szkół wyższych. W niektórych konstytucjach wyróżnia się przepis dotyczący

języka, w którym ma być prowadzone nauczanie, jednocześnie gwarantując mniejszościom możliwość nauczania w ich języku (Estonia, Rumunia). Do mniejszości należy również prawo obywateli do zakładania szkół (Bułgaria). Powściągliwość w konstruowaniu konstytucyjnego katalogu praw społecznych dotyka również prawa do uczestniczenia w kulturze. Nie wszystkie z omawianych konstytucji uwzględniają to prawo. Rzadko również odnoszą się do wolności aktywności twórczej oraz prowadzenia badań naukowych.

Podsumowując należy zauważyć, iż dążenie do realistycznego ujmowania społecznych praw człowieka często sprowadza konstytucyjne regulacje w tym przedmiocie do zbioru zadań i celów państwa. Dotyczy to także państw, które po przemianach ustrojowych przyjęły nowe koncepcje praw jednostki. Odrzucając dotychczasowy charakter manifestu praw społecznych, przyjęto rozwiązanie, w którym zostały one zaliczone do sfery zadań i obowiązków państwa. Różnice między poszczególnymi konstytucjami dotyczą głównie zakresu przedmiotu regulacji. Nie pozostają one jednak w sprzeczności z dokumentami regionalnymi (Europejska Karta Społeczna) czy międzynarodowymi (Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych).

BIBLIOGRAFIA

- C i e m n i e w s k i J., Konstytucja państwa socjalnego czy konstytucja państwa liberalnego?, [w:] Prawo w okresie przemian ustrojowych w Polsce. Z badań Instytutu Nauk Prawnych PAN, Warszawa 1995.
- C o m p l a k K., Konstytucyjne postanowienia programowe czy normy o celach państwa?, [w:] Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje, red. L. Garlicki, A. Szmyt, Warszawa 2003.
- D r z e m c z e w s k i A., European Human Rights Convention in Domestic Law. A comparative Study, Oxford 1983.
- S a g a n S., S a r z h a n o v a V., Konstytucja Finlandii, Rzeszów 2003.
- S a l w a Z., Praca oraz prawa socjalne w przyszłej konstytucji, „Państwo i Prawo” 1990, nr 9, s. 13-25.

CONCEPTS OF REGULATIONS OF SOCIAL HUMAN RIGHTS
IN THE LATEST CONSTITUTIONS OF THE EUROPEAN STATES

S u m m a r y

The aim of this article is to present some characteristic ways of understanding social human rights in chosen constitutions of European countries. An overview of constitutions drafted in the past decade reveals a tendency towards a “realistic” interpretation of social rights in these documents, i.e. as public tasks whose undertaking is a constitutional duty of the authorities. These regulations may not directly substantiate a claim addressed to the State. An analysis of catalogues of social rights in constitutions of post-socialist states points to two lines of development. On the one hand, new laws concerning mainly forming unions were added (including a right to strike), but on the other hand, the purpose of including social rights in a catalogue of constitutional rights was negated.

Translated by Tomasz Palkowski

Słowa kluczowe: prawa człowieka, konstytucje europejskie, prawo konstytucyjne.

Key words: human rights, European constitutions, constitutional law.